

UYUMSUZ ÇOCUKLARIN TANINMASI VE TEŞHİSİ

Dr.Doğan ÇAĞLAR*

Uyumsuz çocukların mümkün olduğu kadar erken tanınması uyumsuzluğun önlenmesi için son derece önemlidir. Çünkü uyumsuzluk sebebi ne olursa olsun büyük bir oranda uyumsuzluk düzeltilebilir. Uyumsuz davranışlar tekrarlandıkça pekişir, derinlere kök salar. Bunun için ne kadar erken tanınır, tekrarı önlenirse o oranda yeni uyumlu davranışların kazandırılması olanağı artar.

Uyumsuz çocukların eğitimi bir anlamda iki yönlü yeniden eğitimidir. Diğer bir deyimle, normal çocuğun eğitiminde istenilen davranışların ve davranış örüntülerinin kazandırılması için planlar yapılır. Tek yönlü yöntemler aracılığı ile bu davranışlar kazandırılır. Halbuki Uyumsuz çocukların eğitiminde önce bu çocukların bozuk davranışlarının saptanması, bunların ortadan kaldırılması ve bundan sonra da onlara istendik davranışların kazandırılması için daha sistemli çalışmak gerekir. Eskiği unutturup yeni bir yol tutturmak gerekir. Bunu bir örnekle açıklamak uygun olacaktır. Normal eğitim boş bir arsada, uyumsuz çocukların eğitimi ise 4-5 katlı bir binayı yıkıp yerine yeni bir bina yapımına benzetilebilir. Biri normal inşaat yöntemlerine göre önce boş arsaya plana göre sağlam bir temel atılır ve sonra bina inşa edilir. Fakat yapılmış bir bina yerine yeni bir bina yapılırken önce mevcut binanın yıkılması gerekir. Bu binanın yıkılması binanın yapımında kullanılan malzemenin türüne ve sağlamlığına göre özel bazı teknikler uygulanmasını gerektirir ve uzun zaman alır. Enkazdan yararlanmak isteniyorsa bu yıkanlarda bazı özel inşaat bilgisi ve becerisi gerektirir.

Uyumsuz çocukların eğitimlerinde de önce çocuklarda uyum sorunu olarak saptanan bozuk, yanlış davranışların onları incitmeden, tedirgin etmeden terkettirilmesi ve bunun yanında yeni istendik davranışların ve alışkanlıkların kazandırılması gerekir.

---

* Özel Eğitim Bölümü Öğretim Görevlisi.

Biz eğitimci olarak uyumsuz davranışları ne kadar erken teşhis eder ve düzeltilmesi için önlemleri alırsak sorunun çözümünde o derece başarılı olabiliriz. Tek katlı kerpiç binayı yıkmak çok katlı betonarme karkas binayı yıkmaktan kıyaslanmayacak kadar az emek ve para sarfını gerektirir, gerçeğini hatırdan çıkarmamalıdır.

Erken teşhis özel eğitimin temel ilkelerinin başında gelir. Ancak diğer özür grublarında erken teşhiste durumun düzeltilmesi söz konusu değildir. Fakat uyumsuz çocuklarda erken teşhisin amacı uyumsuz davranışları ortadan kaldırmak ve çocuğu normal davranışlara sahip kılmaktır. Gecikme özürü pekiştirir, belli bir yaştan veya düzeyden sonra düzeltilmesi olanak dışına çıkar, kronik uyumsuzluğa dönüşür kalır. Bu bireyin ve toplumun mutluluğu için büyük bir kayıp olur. Çünkü eğitim önlemlerinin bir etki sınırı, alanı ve derecesi vardır. Bu sınırlar ötesinde alınacak tüm önlemler etkisiz kalabilir.

Erken teşhise bu açıdan bakmak, gereken önemi vermek için zorunludur. Erken teşhisi biz üç düzeyde görebiliriz:

1. 0-3 veya 4 yaş seviyesinde evde.
2. 4-6 yaş seviyesinde okul öncesi devre de ana okulunda ve sınıflarında.
3. 7 ve daha yukarı yaşlarda okulda.

1. 0-3 veya 4 yaş Seviyesinde Evde Erken Teşhis.

Eğer bu yaşlarda uyumsuzluk sorunları olan çocuklar varsa bunların ailelerinin yardımı ve isteği ile, çocuk inceleme veya rehberlik merkezlerinde, hastanelerin çocuk psikiyatrisi bölümlerinde teşhis edilmesi ve etkili ilk önlemlerin alınması büyük bir önem taşır. Sosyal hizmet ve sağlık hemşirelerinin aile ziyaretleri ile de bu yaş düzeyinde bulunan çocukların saptanması mümkün olmaktadır. Sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinin gelişmiş olduğu ülkelerde bu hizmetler düzenli olarak sağlanmaktadır. Ülkemizde bu tür hizmetler başlangıç düzeyindedir denilebilir.

2. 4-6- Yaş seviyesinde Okul Öncesi devrede, ana okulunda ve sınıflarında Teşhis.

Teşhiste ikinci önemli devre ve adım ana okulunda yapılacak teşhistir. Ana okullarında çocuk gelişimini bilen, öğretmen ve uzman kişilerin olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu kimseler gündüz çocuklarla ilgilenirken çocukların normal dışı davranışlarını görecektir, ana ba-

balarla sıkı işbirliği yaptıklarından onlarla bu davranışların evde de olup olmadığını görüşerek doğrulamak olanağını bulacaklardır.

Ana okulu öğrenimi sırasında öğretmenler öğrencilerinin durumlarını saptarken aşağıdaki tekniklerden yararlanacaklardır. Bunlar:

- a- Sistemli gözlemler yapmak.
- b- Anekdot kayıtları tutmak.
- c- Davranış kontrol ve derecelendirme ölçekleri geliştirmek.
- d- Sınıf resimleri ile görüş saptamak
- e- Serbest oyunlar oynatmak (özel suretle hazırlanmış odalar veya okul bahçesinde).
- f- Ana-baba ile görüşmek.
- g- Çocuklarla görüşmek.
- h- Çocuklarla önceden meşgul olan diğer öğretmen, bakıcı ve yakınları ile görüşmek.
- i- Projektif teknikler özellikle resim yorumlama ve C.A.T. testi uygulamak. Bu iş özel uzmanlık işidir.

Bu yöntemlerle toplanan bilgiler ana okulu seviyesinde çocukların uyum sorunlarının saptanmasında ve düzeltilmesi için önlemlerin alınmasında önemli yardımı olacaktır.

3. Yedi ve daha yukarı yaşlarda, okulda teşhis.

Bu düzeyde teşhis daha ziyade okula başlamaya yakın yıllarda ve okulda meydana çıkan uyum sorunlarının saptanması içindir. İlk çocukluk yıllarında oluşan uyum sorunlarının da saptanması bu dönemde yapılır ancak önce oluşmuş sorunlar için geç bir teşhis olur.

Okulda öğretmenler, yöneticiler, deneticiler varsa okul psikologu, rehberlik ve psikolojik danışma uzmanları, sosyal hizmet uzmanları bu konuda yeterli düzeyde bilgi ve beceriye sahip kimseler olmalıdır. Bunlar aracılığı ile yapılan teşhise daha çok güvenilebilir. Çünkü uyum sorunları hakkında birçok kimselerden, birçok teknikler kullanılarak çok yönlü bilgi almak olanağı vardır. Özellikle çocuğun okula başladığı yıllarda ve okulda oluşan uyum sorunlarının saptanması için okulda öğretmenler birçok yöntemleri uygulayabilir. Bizim teşhis aracılığı ile en çok yardım edebileceğimiz grup okul çocuklarıdır. Onun için okul çocuklarındaki uyumsuzluk sorunlarının saptanmasında kullanılacak tekniklerin açıklanmasına ağırlık verilecektir.

Okulda uyumsuz çocukların seçimi ve incelenmesinde çeşitli yöntemler uygulanması gerekir. Bu süreçleri iki kısımda incelemek uygun olacaktır.

1. Tarama ve ilk Seçim Süreçleri.
2. Teşhis Süreçleri.

1. Tarama ve İlk Seçim Süreçleri.

Okullarda uyum sorunları olan çocukların eğitim ve psikolojik güçleri-yararlı yönleri ile duygusal bozukluklarını saptamak için grup olarak taranması gerekir. Bu tarama uyum ve duygusal sorunları olan çocukların kabaca seçilmesine hizmet eder. Aynı zamanda bireysel olarak incelenecek çocukların belirlenmesine yardım eder. Genellikle grup çalışmaları şeklinde yapıldığından belli aralıklarla yapılması yapana ağır gelmez ve bazan zevkle yapılan bir hizmet olabilir. Teşhis için yapılacak çalışmaların tarama teknikleri ve araçları ile toplanan verilere dayatılması uygun olur. İlk tarama ve seçimde kullanılan yöntemleri 7 hususta saptamak mümkündür.

1. Öğretmen kanaatlerine göre uyumsuzluk gösterenlerin seçimi.
2. Psikolojik testlerin verileri.
3. Eğitim testlerinin verileri.
4. Akranlarından toplanan veriler.
  - a. Sosyometrik tekniklerle toplanan veriler.
  - b. Akran derecelendirmeleri ile toplanan veriler.
5. Toplu kayıt dosyalarından toplanan veriler.
6. Kişilik envanterleri ve testleri ile toplanan veriler.
  - a. Bell kişilik Envanteri.
  - b. Çok yönlü kişilik envanteri.
  - c. Nevrotik araz testi v.b.
  - d. Cümle tamamlama testi.
  - e. Kelime çağrışım testi v.b.
7. Ana babalardan toplanan bilgiler. (Görüşme veya yazışma yolu ile.)

Önceden belirtildiği gibi bunlar çoğunlukla büyük bir gruba aynı zamanda uygulanabilen bilgi toplama yöntemleridir.

İlk tarama yöntemleri ile alınan verilere göre uyumsuzluğundan şüphe edilen çocukların teşhisi için çok yönlü ve derinliğine bir incelemeye tabi tutulması gerekir. Bu incelemeler genellikle bireysel olarak yapılmalıdır.

Bu incelemeleri de dört kategoride görmek mümkündür.

- A. Eğitsel teşhis (Tanılama).
- B. Psiko Sosyal Teşhis.
- C. Psikiatrik Teşhis.
- D. Tıbbi Teşhis.

A. Eğitsel Teşhis-Tanılama.

Bu çocuğun eğitim öğretim etkinliklerinde başarılı ve başarısız olduğu durumları bunların derecelerini saptamayı amaçlar. Çocuğun kuvvetli yönlerini geliştirmek zayıf yönlerini bir süre unutmak için tanımak gerekir. Eğitsel teşhis için başvurulacak yöntemler şunlar olabilir.

1. Öğretmenlerin kanaatleri.
2. Başarı testleri sonuçları.
3. Toplu kayıt dosyalarındaki başarı kayıtları.
4. İlgi testleri sonuçları.

B. Psiko-Sosyal Teşhis.

Psiko-Sosyal teşhis çocuğun başarı, yetenek, tutum, sosyal ilişkiler, kişilik ve gelişim unsurlarını değerlendirmeyi amaçlar. Bu hususların ayrıntılı olarak saptanmasında kullanılan yöntem, teknik ve araçları aşağıdaki hususlarda özetlemek mümkündür.

1. Sosyometrik teknikler veya testler.
2. Anekdot kayıtları.
3. Hatıra kayıtları (özel izin alınarak).
4. Gözlemler.
5. Vak'a incelemeleri.
6. Görüşmeler. (Mülâkat)
7. Ana babaların çocuklar hakkındaki raporları.
8. Geçmiş yıllarda çocuğun öğretmenliğini yapanların çocuklar hakkındaki raporları.

9. Projektif-Yansıtma-teknikleri.
  - a. Resim yorumlama testleri.
  - b. Çocuklar için tam algılama testi (C.A.T.)
  - c. Yetişkinler için tam algı testi (T.A.T.)
  - d. Rorschah Testi.
  - e. Oyuncaklar ve diğer resimlerle yansıtma oyunları v.b.
- =10. Kendi kendine, kendi davranışını derecelendirme ölçekleri.
11. Akranların davranış derecelendirme ölçekleri.
12. Okul gelişim geçmişi.
13. Kişilik gelişim geçmişi.
14. Aile geçmişi.
15. Tutum ölçekleri.
16. Gelişim Profili veya grafiği.
17. Genel ve özel yetenek testleri.
18. Uygulanan disiplin.
19. Sosyal gelişim ölçekleri ve gelişim geçmişi ile becerileri.
20. Ego kontrolü durumu.
21. Serbest çalışma alanlarının tanınmasına yarayan araçlar.

Uyumsuz çocukların ilk teşhislerinde en önemli bilgi kaynaklarından biri de öğretmenlerin kanaatlarını almaktır. Yalnız çocuklar hakkında öğretmenlerin kanaatları toplanırken özellikle onlara rehberlik edecek ve kanaatlarında isabet ve objektiflik sağlamada yardımcı olacak bazı araçlar olması ve öğretmenin bunu hem hazırlamasını ve hem de kullanmasını bilmesi gerekir.

Bu konuda öğretmen kanaatlarının yansıtılmasında kullanılacak araçlardan biri bütün sınıflardaki öğrencilerin davranışlarını derecelendirmek üzere geliştirilecek Davranış Derecelendirme Ölçekleridir.

DAVRANIŞ DERECELENDİRME ÖLÇEKLERİ

Öğrencilerin davranışları hakkında en güvenilir ve yararlı bilgi alma yollarından birinin öğretmen kanaatlarına başvurmak olduğu biraz öncede belirtilmişti. Bugün Bu konuda çalışanlar tarafından kabul edilmiş bir gerçektir. Çünkü öğretmen öğrencilerini değişik du-

rumlarda izleyen ve sistemli olarak gözleyen bir durumdadır. Öğretmen çocukla, çoğu zaman, çalışırken, oynarken, gerilim durumlarında iken beraberdir. Onu sürekli olarak izler davranışları saptar. Öğretmenin mesleki bir formasyondan geçmiş olması, çocuk ve gençlerin gelişimleri hakkında temel bilgilere sahip olması gördüklerini yaklaşık olarak değerlendirmeye olanak verir. Gözlem tekniklerini bilmesi yaptığı gözlemleri daha da değerli ve güvenilir yapar. Aynı zamanda normal davranış ile normalden sapan bozuk davranışlar hakkında bilgi ve tecrübe sahibi olması yargılarını ve kanaatlarını güvenilir yapar. Çoğu zaman öğretmenin davranış derecelendirmesi çocuğun ve yeni yetmenin büyüme ve gelişmesi hakkında en etkili bir gösterge olabilir.

Öğretmenler ve uzman kişiler bu konuda ister çok iyi eğitim almış olsunlar, isterse istenilen düzeyde eğitim almamış olsunlar, başkalarının davranışlarını derecelendirirken güven ve rahatlık hissederler. Çoğumuz günlük yaşamımızda da aynı duygular içinde başkalarının davranışlarını rahatça derecelendiririz. Bu öğretmenlerde daha da belirgin düzeydedir. Yani öğretmenler öğrencilerinin davranışlarını kolayca derecelendirebilirler. Bu konuda fazla endişelenmek, ince eleyip sık dokumak gereksizdir. Yalnız derecelendirmeyi mümkün olduğu kadar objektif olarak yapmak için çaba göstermek ve ölçekleri anlaşılır hazırlamak gerekir. Çünkü derecelendirmeyi yapan kimse her zaman davranışların önemlerine göre derecelendirmekte istenilen düzeyde beceriye sahip olmayabilir.

Davranış derecelendirme ölçekleri öğrencilerin uyumlu veya uyumsuz olmalarında karar vermemizde tek dayanak değildir. Ve olamazda. Derecelendirmeyi yapan kimsenin derecelendirmesi tek geçerli kriter olmadığını bunun yanında öğrencilerinin kendi kendilerini değerlendirmesinin, akranları tarafından yapılan davranış derecelendirmesinin sonuçlarının da dikkate alınacağını her zaman hatırd tutması gerekir. Bir kişinin kanaatı diğer kimselerin, teknikler araçlar ve yöntemlerle toplanan bilgilerle desteklendiği zaman bir anlam kazanacaktır. Tek kalan, diğer bir deyimle diğer araç ve yöntemlerle desteklenmeyen kanaatlar taramada ağırlık kazanamaz, önemli sayılmaz.

Özetle söylemek gerekirse, öğretmen kanaatları, öğrencilerin kendi kendilerini değerlendirme ve derecelendirme, ve akranların yaptığı davranış derecelendirmeleri, gözlem, anekdot, sosyometrik test sonuçları ve ana babanın çocuk hakkında raporlarında toplanan bilgiler toplanmak suretiyle çocuğun durumunun belirlenmesi mümkün olabilir. İlk seçim için yargılara varmak mümkün olur.

Uyumsuz Çocukların psiko sosyal teşhisinde öğretmenlerin yapacakları birçok çalışmalar ve ilk seçimde kullanacakları bazı araçlar vardır. Bunlardan bir kısmı hakkında ayrıntılı yayınlar yapılmıştır. Bunlar dışında öğretmene ilk seçimde yapacakları gözlemlerinde yararlı olacak bazı önemli araçları örnekleri ile açıklamak uygun olacaktır.

Bunlardan biri öğretmenlerin yaptığı gözlemlerin değerlendirilmesi sonuçlarını belirleyebilecekleri öğrencilerin davranışlarını derecelendirme ölçekleridir.

Bu ölçeklerin hazırlanmasında atılacak adımları aşağıdaki sıra ile açıklamak isterim.

1. Öğrencilerde gözlenecek ve derecelendirilecek davranışlar betimlenir, anlaşılır ve açık şekilde kısa bir cümle ile saptanır. Örnek I: de on davranış seçilmiş ve bunlar romen rakamları ile numarlanarak gösterilmiştir.
2. Gözlenmesi ve derecelenmesi amaçlanan her davranış sınırları belirlenmiş ayrılabilir derecelere bölünür ve her derece kısa bir deyim ile açıklanır. Örnekte gözlenecek her davranış 7 dereceye ayrılmış ve her derece kısa bir deyim ile açıkça belirlenmiştir.
3. Gözlenen davranışların her derecesi için sayısal bir değer verilir ve bu değer o deyimün üstündeki çizgi üzerine sayı olarak yazılır. Bu sayı o davranış derecesi karşılığı olarak işlem görür. (Örnek I'de olduğu gibi).
4. Her öğrencinin davranışlarının gözlenmesi ve derecelendirilmesi sonuçlarını kaydetmek üzere Örnek II'de olduğu gibi bir "DAVRANIŞ DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ SONUÇLARI KAYIT ÇİZELGESİ" hazırlanır. Bu çizelge iki boyutludur. Birinci dikey ve geniş sütuna gözlenen öğrencilerin adı ve soyadı yazılır. Yatay sütunlardaki her ince dikey sütunun baş kısmına derecelendirilmesi amaçlanan ve örnek I'de romen rakamları ile sıralanan her davranışın sıra numarası yazılarak gösterilir. Bu sütundaki romen rakamı I. örnekte gösterilen davranışı temsil eder.
5. Öğrencilerin derecelendirilmesi amaçlanan davranışları gözlenir ve derecelendirilir. Her davranışta, öğrenci davranış derecelendirme ölçeğinde kısa deyimlerle belirlenen hangi seviyede davranış gösteriyorsa o deyimün üstündeki sayı, çocuğun

Davranış Derecelendirme Ölçeği

I- Çocuğun Grup Etkinliklerine Katılımı ve Grubun Bütünü İçinde Kalma Yetisi						
1	2	3	4	5	6	7
Grubtan Anlamaz	Yakınındakileri Zor anlar	Başkalarını Görür fakat aldırış etmez.	Bazan başkalarına tepkide bulunur.	İsteddiği zaman çevresindekileri dikkate alır.	Genellikle bir veya bir çok kimselere saygı duyar.	Her zaman başkalaA rını sayar ve yumuşak başlıdır.
II- Çocuğun Kendisine Verilen Görevler Üzerinde Güçlerini Toplama ve Onu Bitirme Yetisi.						
1	2	3	4	5	6	7
Son derece karar- ız maymun istahlı tahli.	Genellikle kararsız geçici hevesli.	Görev olmuş olma- mış farketmez güve- nilemez.	Denetlenirse görevi- ni yapmaya çalışır.	Bir dereceye kadar istediği özel görev- lere devam eder.	İsteklerine karşı da olsa görevleri çok iyi yapar.	Açıkça görevlerde tüm güçlerini toplar ve isteklere sıkı sa- rılır.
III- Çocuğun Akranları ile Geçinme Yetisi						
1	2	3	4	5	6	7
Hemen hemen her zaman kaygı eder veya anlaşmazlık içindedir. Çekişme	Çoğu zaman çekiş- me içindedir.	Genellikle kendisi ve diğerlerinin mut- luluğu için çok tar- tışma ve çekişme içindedir.	Bazı kontroller al- tında çatışmalar ç- karır.	Uyuşmazlığı kontrol için çabalar.	Hemen hemen bü- tün zaman iyi geçi- nir ve kendini kont- rol eder.	Hiç bir çatışması yoktur. Daima ken- dimi çok iyi kontrol eder.

IV- Yeni durumlar ve kimselerce karşılaşmak ve uyum gösterebilme

1	2	3	4	5	6	7
Yüzyüze gelemmez.	Büyük güçlüklerle yüzyüze gelir.	Güvendiği bir kimsenin yardımını ile yüzyüze gelir.	Bazı yeni durumlar ve kimselerle tanışır veya yüzyüze gelir.	Yeni birçok durumlarla yüzyüze gelebilir ve onlar uymaya çabalar.	Yeni durumlarla karşılaşmaya iyice hazırdır.	Yeni durumlarla yüzyüze gelmekten hoşlanır ve yeni isteklere çok iyi uyabilir.

V- Başkalarına yardım etme isteği ve yetisi.

1	2	3	4	5	6	7
Başkalarına asla yardım etmez.	Sadece baskı altında yardım eder.	Bazen yardım eder.	Yalnız hoşlandığı kimselere yardım eder.	Birçok yönlere yardım eder.	Genellikle tavır ve etkinlik olarak yardımcıdır.	Başkalarına mükemmel yardım eder. Daima nazik ve yardımcı olmaya hazırdır.

VI- Okul eşyalarını koruması ve kullanması.

1	2	3	4	5	6	7
Okul eşyalarını bilir, isteyerek tahrip eder görünür.	Genellikle tahripkârdır.	Dikkatsizlik, aldirmazlık yüzünden ve kaza ile zaman zaman tahripkârdır.	Birçok yönden oldukça dikkatlidir.	Genellikle koruma ve kurtarmada dikkatlidir.	Oldukça dikkatli ve güvenlidir.	Dikkat etmede ve başkalarına dikkatli olmaya uyarımada mükemmeldir.

VII- Genel kurullara uyum sağlama isteği

1	2	3	4	5	6	7
Her yönden kurulları çığner.	Kurallara genellikle uymaz.	Kuralları bazen çığner, bazen rastgele uyar.	Kontrol altında kurullara uyar.	Birçok yölerden kurulları izleyeceği ne güvenilirdir.	Genellikle kurallara uyar.	Kurallara isteyerek mükellemel uyar.

VIII- Yapıcı eleştirileri kabullenme yetisi.

1	2	3	4	5	6	7
Sert şekilde karşı koyar.	Ondan nefret eder fakat pasiftir.	Kararsızdır, kabul edip etmeyeceği kestirilemez.	Bazı şartlar altında onu kabul eder.	Genellikle kabul eder.	Çoğu zaman ona inanarak kabul eder.	Onu her zaman kabul eder ve ister.

IX- Tüm grubun mutluluğu ile ilgisi.

1	2	3	4	5	6	7
Gruba ve onun mutluluğuna karşı düşmanca tavır takınır.	Gruba düşmanca karşı gelir.	Düşmancamı yoksa işbirliği içinde mi olacağı kestirilemez.	Zaman zaman grubun mutluluğunu ve amaçlarını kabul edebilir.	Birçok fırsatlarda grup mutluluğunu kabul eder.	Grubun mutluluğuna önem verir.	Grubun mutluluğuna hizmet edeceğine güvenilirdir.

X- Kendine düşen sorumluluğu kabul eder.

1	2	3	4	5	6	7
Son derece sorumlusuzdur.	Sorumluluk almada çok noksandır.	Önceden kestirilemeyen bir sorumlusuzluk gösterir.	Bazı durumlarda sorumluluk kabul eder.	Birçok durumlarda sorumluluk kabul eder.	Çok çeşitli sorumluluk kabul eder.	Sorumluluk alma ve yürütmede örnektir.

adı ve soyadı karşısındaki yatay sütündeki o davranışın altına gelen haneye yazılarak gösterilir. Örnekte olduğu gibi öğrencilerden Ahmet Bal I. davranışta 3, II. davranışta 4, III. davranışta 5, VI. davranışta 4, VII. davranışta 3, VIII. davranışta 4, IX. davranışta 4, X. davranışta 3. derece ve düzeyde görülmektedir. Gözlenen ON davranışta ise toplam puanı 36'dır. Diğer bir deyimle, kayıt çizelgesindeki romen rakamları ile örnek I'de gösterilen esas davranışı, sayılar ise davranıştaki dereceleri göstermektedir.

6. Çocuğun on davranışta gösterdiği genel seviye belirlenir. Genel seviyenin belirlenmesi için önce on esas davranışın her biri yedi dereceye ayrıldığından en üst seviye $10 \times 7 = 70$ puan olarak saptanır. Öğrencilerin toplam puanlarına göre durumları 7 derece üzerinden aşağıdaki şekilde nitelenebilir. 70= Mükemmel, 60= Çok iyi, 50 iyi, 40 Orta, 30 zayıf, 20 Çok Zayıf, 10 Çok Kötü. Öğretmen örnek I'deki esas davranışları ve derecelendirme ölçeklerini bir kirtir olarak alır ve çocukları gözler. Gözlem sonuçlarını örnek 2 deki kayıt çizelgesinde göstererek gözlenen her davranıştaki derecesi ile o konulardaki genel durumunu saptayabilir.

Bu bir örnek olarak verilmiştir. Öğretmenler bu örneklere bakarak daha uygununu özel amaçlarına göre hazırlayıp geliştirebilirler. Bu yolla öğrencilerin davranışlarını kolaylıkla derecelendirmek mümkün olur.

Burada uyumsuz çocukların ilk tanınmasında ve uyumsuzluğun teşhisinde kullanılan diğer araçların tanıtılması yararlı olacaktır. Özellikle bu araçların ülkemiz şartlarına göre hazırlanması ve geliştirilmesine ışık tutması düşünülerek bunlardan bazıları hakkında ayrıntılı açıklamalar yapılması uygun görülmüştür.

Her düzeyde görev yapan öğretmen ve uzman kişilerin uyumsuz çocukların erken tanınmasında yardımcı olarak akranları ve bireylerin kendi kendilerinin davranışlarının derecelendirmede kullanacakları araçlardan bazıları şunlardır:

1. Sınıf Resimleri (Kendi kendinin davranışları ile akranların davranışlarını derecelendirme de kullanılır.)
2. Sınıf Oyunu (Akranların derecelendirmesinde).
3. Öğrenci tarama listesi (Akranların derecelendirmesi).
4. Resim Oyunu (Kendi davranışlarını derecelendirme de).

ÖRNEK: II
Davranışları Derecelendirme Ölçeği Sonuçlarını Kayıt Çizelgesi

Öğrencinin Adı Soyadı	Davranışlar										Toplam	SONUÇ
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X		
	Ahmet Bal	3	4	5	1	5	4	3	4	4		
Hasan Çallı	4	7	6	6	7	6	7	7	6	7	63	Çok İyi
Şaban Kurt	4	3	2	2	3	2	3	3	3	3	28	Çok Zayıf
Nedim Polat	7	6	6	6	7	6	7	7	7	7	66	Mükemmel
Ayşe Tütüncü	7	7	7	7	6	6	7	6	6	6	65	Mükemmel
Gönül Dağcı	5	5	6	6	6	6	6	6	6	6	58	Çok İyi

4. Kendi hakkında düşünceleri. (Kendi kendini derecelendirme).
6. Kendi kendini test etme (Kendi kendini derecelendirme).

1. Sınıf Resimleri (Akran Derecelendirmesi)

Ana okulu seviyesinden üçüncü sınıfa kadar uygulanabilen bir araçtır. Uygulanması 15–20 dakika alır. On iki kart üzerinde 20 resimden oluşur. Sekiz kartta ikiye, dört kartta ise birer resim vardır. Yirmi resimden, beş tanesi duygusal bozuklukları olan veya bozuk durum da bulunan kız çocuk resmidir. Beş tanesi nötr davranışlara sahip kız çocuğu resmidir. Beş tanesi duygusal bozuklukları gösteren durumlara ait erkek resmi, beş tanesi de nötr davranışlara sahip erkek resminden oluşur.

Sınıf resimlerinin geliştirilmesinin amacı çocukların resimlerle akranları olan arkadaşlarını nasıl gördükleri ve onların davranışlarını yorumladıklarını ölçmek ve analiz etmektir.

Resimler çocuklara gösterilir, çocuğun bu resimler hakkında tepkilerde bulunması sağlanır. Çocukların resimlere karşı tepkileri ve resimlerle ilgili cevapları bazan hoşumuza gitmeyen tür cevaplar olabilir. Bunlardan bazıları gerçekçi olmayabilir ve uygunsuz olabilir. Eğer çocuk açıklamayı açıkça anlamamış ise ve cevapları ona göre veriyorsa o zaman durum anlatılabilir. Yoksa cevapları olduğu gibi kabul etmek gerekir. Uygulayıcının görevi testi uygulamak ve cevapları olduğu gibi kaydetmektir.

Sınıf resimleri iyi okuma yazma bilmeyen çocuklara uygulanabilir. Her çocuğun cevapları bireysel olarak saptanır. Çocuğun cevapları onu rahatsız etmeden, şüphelendirmeden teyp bandına da alınabilir. Bu suretle cevaplar sonradan da dinlenir.

Testin grup durumlarında uygulanması tavsiye edilmez. Bireysel olarak uygulanması çocuğun düşündüklerini çekinmeden yansıtmasını sağlar. Birkaç kişiye birden de uygulanabilir. Ancak çok dikkatli olmak gerekir.

TESTİN UYGULANMASI

Her kart teker teker alınıp çocuğa verilir ve iyice incelenmesi istendikten sonra bu resmin sınıfta ençok kime benzediği veya kime uygun şekilde davrandığı sorulur. Bazı çocuklar 20 resim için ayrı ayrı isim kullanabilir. Bir kısmı ise birçok resimler için bir iki arkadaşının

adını söyleyebilir. Bazıları ise hiç cevap vermeyebilir. Hiçbir çocuktan belirli ve sınırlı cevap veya cevaplar vermesi beklenmemelidir. Özellikle istenilen cevaplar verilmesi ne sözlü ne de hareketle telkin edilmemelidir.

Bütün sınıftaki çocuklara aynı şekilde uygulama yapıldıktan sonra 20 resimle ilgili cevaplar bir cedvelde toplanır. Fakat bizim amacımız uyumsuz davranışları gösteren çocukların saptanması olduğundan sadece bu yirmi resimden olumsuz davranışları simgeleyen 10 resimde ilgili cevapların saptanması daha kolay olacaktır. Bütün resimler hakkında çocukların görüşleri alındıktan sonra "Akranların gözü ile çocukların nasıl görüldüğü meydana çıkabilir".

Akranları tarafından resimlerden ON olumsuz davranışı simgeleyen resimle benzerlik kurulanların benzetilme sayısı ona bölünerek ve yüzle çarpılarak o çocuğun olumsuzluk oranı bulunur. Örneğin: Örnek III'te ki Sınıf Resimleri Puanlama Çizelgesinde Necdet Gül on olumsuz davranışı simgeleyen resimlerden altı tanesine benzetilmiştir. Necdet Gül'ün olumsuzluk oranı $= 6/10 \times 100 = 60$ 'tır diyebiliriz. Bu taramada bize birçok ipuçları veren bir ölçek olabilir. Bu konuda yapılan incelemeler sonunda çocuğun olumsuzluk oranı yüksek ise çocuğun uyumsuzluğundan o oranda şüphe edilebilir. "Sınıf Resimleri" uygulaması uyumsuz durumda olan çocukların durumlarının bir göstergesi olarak kullanılabilir. Hele bu öğretmenin davranış derecelendirme ölçekleri ve kendi kendini değerlendirme ölçekleri sonuçları ile birleştirildiğinde oldukça güvenilir ilk tarama göstergesi olarak iş görür.

2. Sınıf Oyunu (Akran Derecelendirmesi)

Sınıf oyunu 4.5.6. sınıflarda akranların derecelendirmesinde çok kullanılabilen bir araçtır. Bu araç öğretmenlerin davranış derecelendirme ölçeklerini doldurmasını izleyen en kısa zamanda uygulanmalıdır. Aradan zaman geçmesi kıyaslamayı zorlaştırır. Uygulanması için 35-45 dakikadan fazla zaman verilmemelidir.

Sınıf oyununun birinci kısmı bir oyunda alınacak nazari 20 oyunun tanımlanmasını kapsar. Her çocuğa bu 20 rolden hangisini veya hangilerini sınıf arkadaşlarından kimin en iyi yapabileceğinin düşünülmesi ve onun adının yazılması istenir.

Oyunun ikinci kısmında ise çocuğun bu yirmi hayali rolden kendisine en uygun düşenini veya arkadaşları tarafından kendisinin en uy-

ÖRNEK: III
Sınıf Resimleri Puanlama Çizelgesi

Adı Soyadı	Benzettiği Resimler										Toplam	SONUÇ %
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Necdet Gül	+		+		+	+		+		+	6	60
Murat Ak		+		+							2	20
Firtına Gün		+		+	+	+	+	+	+	+	9	90
Leyla Bülbül	+		+		+	+	+	+	+		6	60
Canan Akgül	+	+	+	+						+	5	50

gun görüleceği rolleri veya rolü işaretlemesi istenir. Bu suretle aynı oyun çocuğun kendisini nasıl gördüğünü saptamamıza aracılık eder.

Sınıf oyunu her öğrencinin kendisini ve arkadaşları tarafından nasıl algılandığını, görüldüğünü ortaya çıkarmaya yarayan bir araç olarak kullanılır. Sonuçlar sınıf resimlerindeki gibi puanlanabilir ve değerlendirilebilir. Sonuçlar Örnek III'teki çizelgeye benzer bir çizelgede gösterilebilir.

3. Öğrenci Tarama Listesi

Genellikle ortaokul ve lise öğrencilerine uygulanan bir araçtır. Bu aracın kullanıldığı grubtaki öğrenciler arasında birbirlerini tanıyacak kadar, yeterli düzeyde zihni, sosyal iletişim ve etkileşimin oluşması gerekir. Birbirlerini yeni tanıyan kimselerden oluşan sınıf ve gruplara bu araç uygulanmaz.

Bu tarama listesinin son derece gizlilik içinde uygulanması ve çocukların, bu bilgilerin gizli kalacağına inandırılması ve bunun sağlanması önemlidir. Bu araç iki kısımdan oluşmaktadır.

I. Kısımda yirmi anlatım veya deyim vardır. Bu yirmi deyimden onu uyumsuz veya duygusal bozukluklar gösteren davranışları belirtir niteliktedir. On anlatım ise nötr veya olumlu davranışları belirlemektedir. Her öğrenciye bu deyimlerin sınıf arkadaşlarından en çok kimi tanımladığını veya bu deyim karşısına onun adını soyadını yazması istenir.

II. Kısımda ise birinci kısımda belirlenen yirmi davranışı belirten deyimler rastgele düzenlenmiştir. Her birinde dört deyim bulunan 30 grupta yer alır. Öğrenciye her ifadeyi dikkatle okuması ve kendisine en uygun düşen deyim işaretlemesi istenir. Aynı deyimleri okuyan arkadaşlarının hangisini kendisi için uygun bulacağı da sorularak işaretlemesi istenebilir. Bu da kendi kendini değerlendirme aracı olarak kullanılabilir.

Bu tarama listesi uygulandıktan sonra çocuğun kendi davranışlarını derecelendirmesi ile arkadaşlarının davranışlarını derecelendirmesi kıyaslanabilir. Öğretmen her çocuğun kendini nasıl gördüğünü ve arkadaşları tarafından nasıl görüldüğünü bu araçla saptayabilir.

4. Resim Oyunu: (Kendi Kendini derecelendirme)

Ana okulundan üçüncü sınıfa kadar öğrenciler için kullanılan bir araçtır.

Resim oyunu 66 resimden oluşmaktadır. Ayrıca iki örnek resimde vardır.

Her resim normal ev ve okul ilişkilerini ve durumlarını belirtir nitelikte birer örnektir. İki resim Örnek kartı hariç, ilk on resimden her biri nötr duygusal ilişkileri ve durumları belirtir niteliktedir. Her çocuğa kendisine verilen resimleri iki kategoriye ayırması istenir. Birinci kategoriye “NEŞELİ- MUTLU” resimler, ikinci kategoriye ise “Üzüntülü-Mutsuz” görülen resimleri ayırması söylenir. Çocuk resimleri inceler kendi algılamasına göre “neşeli” gördüğü resimleri bir üzüntülü olarak algıladığı resimleri ikinci kategoriye ayırır. Çocuk bu ilk on resmi doğru olarak ayırırsa bu uygulamayı anlamış sayılabilir. Eğer ilk on resmi doğru olarak ayıramazsa çocuğa yeniden açıklama yapmak gerekir. Çocuk resimleri doğru olarak ayırabiliyorsa bu çocuğun bundan sonraki derecelendirmesine güvenebileceğimizin belirtisi sayılmalıdır. Eğer çocuk resimleri apayrı bir şekilde ayırıyor ve buna devam ediyorsa o zaman bu hususu sınıf kayıt fişine yazarak çocuğun sıralamasını kullanmak gerekir.

5. Öğrencinin Kendisi Hakkında Düşünceleri

Kendisi hakkında düşüncelerini öğrenmenin amacı çocuğun iç dünyasında kendisini nasıl gördüğünü ve çevresindeki kimselerin kendisi ile ilgili algıları arasındaki ilişkileri saptamaktır. Bu çocuğun kendisini nasıl gördüğünü, kendisini nasıl algıladığını, nasıl bir insan olmak istediğini, çocuğa göre ideal bir insan modelini, başkalarının kendisini nasıl gördüğünü ve nasıl bir insan olmak istediğini açıklar.

Ciddi uyum sorunları olan çocuklardan birçoğunu zorluklarını yazamaz yahut onları açıklarken huzursuz olurlar. Bunların cevapları çoğu zaman sınıfında diğer arkadaşlarının cevaplarına benzerlik gösterebilir. Bu durumda olan çocuklar ancak öğretmenler ve akranları tarafından seçilebilirler.

Bunun tersine olarak bazı çocuklar da vardır ki bunlar kendi güçlüklerini ve uyum sorunlarını öğretmenlere ve akranlarına açıklamazlar. Fakat bunlar kendi iç yaşamlarını açıklamak olanağı bulduklarında buna kendi sorunlarını anlatmada, derecelendirme de araç olan kendi kendini derecelendirme ölçeklerinde belirlerler. Bundan özel bir haz duyarlar. İdeal benlik ve benlik arasında normal bir fark bulunduğu için uyum sorunları olan çocuklar ile normal uyum sağlayan çocukları ayırmak mümkündür. Bunun için çocuğun kendisi hakkındaki düşüncelerini almak anlamlı ve yararlı bir seçim için yeni bir bilgi toplama boyu-

tu sağlar. Bu boyut öğretmen ve akranların davranış derecelendirme ölçekleri ile sağlanamayan bilgileri almamıza hizmet eder.

6. Kendi Kendini Test Etme: Kendi Kendini Derecelendirme.

Bu ölçek yedi ile onikinci sınıflarda uygulanabilir. Kendi kendini test etmekle bireyin kendisini nasıl gördüğünü ve nasıl bir insan olmak istediği arasındaki farkın ölçülmesini amaçlar. Diğer bir deyimle bu ölçüme benlik ile ideal benlik arasındaki farkın bulunması amaçlanır. Bu aşamada öğrenci bir dereceye kadar benlik ve ideal benlik arasındaki farkı ve benzerlikleri açıklamaya muktedirdir. Onun için bu ilk seçimde yararlı bir ölçektir. Bazı ciddi ve hafif uyum sorunları olan öğrenciler “Kendi kendini test etme veya derecelendirme” aracı ile açıklamaları istenilen duygusal ve uyum sorunlarını açıklamak ve dışarı vurmaktan çekinirler. Bu çocukların cevapları çoğu zaman sınıf arkadaşlarının cevaplarına benzer. Büyük bir olasılıkla bu öğrenciler ilk tarama sürecinde öğretmenlerin ve akranlarının derecelendirme ölçekleri ile ortaya çıkarılabilir, tanınabilirler.

Ciddi veya orta derecede uyum sorunları ve zorlukları olan bazı öğrenciler de vardıkları bunlar öğretmenler ve akranların derecelendirme araçları ile ortaya çıkarılamazlar. Bunlardan bazıları kendilerini rahatsız eden, iç alemlerinde uyuşmazlık içinde buldukları sorunları ile bu test uyarılarına tepkide bulunarak ilişki kurabilirler. Bu çocuklar için “Kendi Kendini test etme” aracı bu sorunlarını açıklamak olanağı verecektir. Onun için kendi kendini test etme aracı diğer araç ve yöntemlerle elde edilemeyen öğrencilerin uyum sorunlarının saptanmasında yeni bir boyut kazandırarak ilk seçimlerinde anlamlı ve yararlı bilgi sağlamamıza hizmet edecektir.” Kendi kendini test etme” aracı kırk deyim veya anlatımdan oluşur Her deyim veya anlatım insanların farklı davranışlarını tanımlar. Test iki kısımdan oluşur.

I. kısımda öğrenciye her deyimde anlatılan veya tanımlanan kimse gibi olmaktan ne derece hoşlanacağını veya hoşlanmayacağını belirtmesi istenir.

II. kısımda çeşitli kişilerin davranışlarını anlatan veya tanımlayan deyimler tekrarlanır. Her deyimden sonra öğrenciye tanımlanan bu kişiye ne kadar benzediği veya benzemediği sorulur ve bunu belirtmesi istenir. Öğrenciler tarafından verilen her iki cevapta puanlama sürecinde kıyaslanır. Diğer bir deyimle olmak istediği veya olmak istemediği cevapları kıyaslanır ve kıyaslanan iki benlik arasındaki farkların toplamı bulunur.

Çeşitli yöntemler ve araçlar kullanmak suretiyle uyum sorunları olan öğrenciler veya çocukların mümkün olduğu kadar erken teşhis edilmesi sağlanır ve düzeltilmesi için yeniden eğitim yöntemlerine başlanabilir. Bu bizi uyumsuzluğun düzeltilmesinde başarıya götürebilir. Nekadar erken teşhis edilirse o oranda düzeltme gerçekleşebilir.

YARARLANDIĞIM KAYNAKLAR

- 1- **Bower, Eli M. and N.M.Lambert.** "In school Screening of Children With Emotional Handicap".
- 2- **Bower, E.M.** *A process for Early Identification of Emotionally Disturbed Children.* Bulletin. California State Department of Education. Sacramento, 1958. 28.
- 3- **Bühler, Charlotte, F.Smith and Richardson.** "What is Problem?"
- 4- **Çağlar, Doğan.** *Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi.* Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 45, A.Ü.Basımevi, 1974.
- 5- **Erikson, Erik Hı** *Childhood and Society.* New York. N.W.Norton, 1950.
- 6- **Gildewel J.C., H.R.Domke, and M.B.Kantor.** "Screening in Schools for Behavior Disorders: Use of Mothers' Report of Symptoms" Journal of Educational Research, LVI, No: 10, (July-August 19-63), 50-515.
- 7- **Hollister, William G. and S.E.Goldston.** *Pupil Selection and Study*".
- 8- **Kirk, Samuel A. And Barbarö Bateman.** "Diagnosis and Remediation of Learning Disabilities.
- 9- **Lyons, Dorxthy J. and Virginia Powers.** *Study of Children Exempted from Los Angeles Schools.*
- 10- **Shapiro, Marvin I.** *xPsychiatric Examination."*
- 11- **Ulmann, C.A.** "Identification of Maladjusted School Children." Public Health Monogr. No: 7. Washington: Fed. Security Agency, Publ. Health Service, 1952.
- 12- **White, M.Alice and M.W.Harris.** "Mental Illness in Relation to the Pupil Population.
- 13- *The of Emotionally Disturbed Children.* Conflict in the Classroom. Wadsworth Publication Company. Incorporation Belmont, California, 1965. EDİTED.